

KURULUŞUNUN YİRMİBEŞİNCİ YILINDA KARABÜK

Kuruluşunun XXV. yılında Karabük, Yazan: Z. Fahr Fındıkoğlu, Türkiye Harsî ve İctimaî Araştırmalar Dergisi Yayını, Seri: A Sayı: 46. İstanbul: 1962. Sayfa sayısı 124, Fiyatı: 10 TL.

Onüç hanelik bir mahalleden başka birşey olmıyan Karabük'ün yirmi beş yıl içinde nüfusu otuz bini aşan bir sanayi şehri haline gelişi sosyal ve ekonomik bakımlardan olduğu kadar şehirciliğimiz bakımından da dikkate değer bir örnek olaydır. Hele, ikinci bir ağır sanayi şehrinin Ereğli'de kurulmakta olduğu şu günlerde, Karabük tecrübesini değerlendirilmesinin ayrı bir önemi vardır. Olumlu ve olumsuz yanlarıyla Karabük şehri, Ereğli'nin gelişmesinde üzerinde dikkatle durulacak bir ders olmalıdır. İşte İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinin çatısı içinde kurulan iki araştırma merkezinin (Türkiye Köy ve Şehir Sosyolojisi Merkezi ile Karabük Araştırma Merkezi) çalışmaları sonucunda ortaya çıkan ve Prof. Z. F. Fındıkoğlu tarafından hazırlanan eser, hem kuruluşunun yirmibeşinci yıldönümünde Karabük'ün «kent olma» olayını şehirleşme ve şehir sosyolojisi yönünden değerlendirmek, hem de bundan, ileride kurulacak ve halen kurulmakta olan endüstri şehirleri için bazı dersler çıkarmak imkânını vermektedir.

Dört ana bölümden meydana gelen kitabın sonunda, Karabük ve bölge plânlaması bakımından iki belge ile geniş bir bibliyografya, eserin İngilizce özeti ve fihristi yer almaktadır.

«Karabük'ün Teşekkülü ve Bazı Demografik İktisadî Meseleler» başlığını taşıyan birinci bölümde, Karabük'ün adı, sanayi şehri olarak kurulmazdan önceki durumu, 13 hanelik bir mahalle

iken nasıl bugünkü hale geldiği hakkında açıklamalar yapılmakta, halihazır nüfus ve köy sayısı, Türkiye Demir ve Çelik İşletmesi'nin istihsal ve satış hasılatı hakkında rakamlar verilmektedir.

İkinci bölüm, «Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alâkalı Problemleri» ele almaktadır. İlkönce yerli ve yabancı teknisyenlerden söz açılmakta, özellikle mühendislerin işletmeden firarı olayına işaret olunmakta, işçi ve memur sayısındaki artış tablolar halinde gösterildikten sonra, fabrikanın işçi kaynakları üzerinde durulmaktadır. Verilen bilgilere göre, işçilerden bir kısmı, Karabük'e 5 ile 25 klm. uzaklıkta bulunan köylerden ve Safranbolu'dan dört posta halinde fabrikanın vasıtalarıyla taşınmaktadır. Fabrikanın taşıtları şehir içindeki başlıca sekiz semtten işçi getirip götürmektedir. Fabrika işçilerinin büyük çoğunluğunu kuzey Anadolu (% 61.2 oranında) teşkil etmektedir. Orta Anadolu bölgesinin de payı oldukça önemlidir: % 18. Diğer yandan Karabük'ün çevresinde yer alan köylerde nüfus azalması görülmektedir. Bunun önemli bir kısmının Karabük'e göç etmesi tahmin edilmekle beraber bu konuda henüz doğruya yakın bilgiler mevcut değildir.

İşçi ücret ve gündelikleri hakkında da bilgiler verildikten sonra çeşitli meslekî, sosyal kurum ve dernekler bakımından Karabük'ün üstün bir ilçe seviyesi gösterdiği belirtilmekte, bazı önemli meslekî kurumlar, işçi sendikaları ve malî kurumlar hakkında derli toplu açıklamalar yapılmaktadır.

Eserin üçüncü bölümü, Karabük'teki sanayileşmenin sosyal ve ekonomik etkileri konusuna ayrılmıştır. Yazar, bu bölümde ilkönce ağır sanayiın genel olarak ekonomik etkilerini, sonra da dolayısıyla yaptığı sosyo-kültürel etkilerini ele almaktadır.

Büyük sanayiın, ilk olarak orta ve küçük endüstri alanındaki etkilerini inceliyen yazar Karabük'te büyük endüstrinin yeni bir küçük endüstri hayatına imkân verdiğini demircilikle ilgili küçük işletmelerin sayılarının diğerleri arasında önemli bir yer tuttuğunu belirtmektedir. Karabük'teki ailelerin % 80'inin fabrikaya mensup şahıslar tarafından geçindirildiği bir gerçektir. Karabük'teki ticaret ve sanayi erbabı faaliyet ve teşebbüslerini fabrika ma-

mullerinden yararlanma yönüne yöneltmişlerdir, bunların imal, ihraç ve satışı ile çok sıkı şekilde ilgilidir. Orman istihali dışında, kazanın tarım ve gıda maddeleri, giyim eşyası gibi istihali pek önemli değildir. Kısacası, sanayileşmiş bölgede kuvvetlenmesi gereken bir tarım modernleşmesinden eser yoktur. Yazarın sözleriyle «şehre yardımcı olan bir köyleşme, ziraâleşme siyasetine son derece muhtaçtır. Bu cihet düşünülmezse şehrin sanayileşmesi yetim ve iğreti kalabilir».

Karabük'te, özel nakliyecilik gelişmiştir. Memleketimizdeki tren - otobüs rekabeti ücret ve sürat yönünden Karabük'te de ortaya çıkmıştır. Arsa alım ve satım işinde isimleri ön safta olanların bu alanda faal olmaları dikkati çekicidir.

Büyük endüstrinin dolayısıyla etkileri arasında sosyal ve kültürel alanlardaki etkileri inceleyen Prof. Fındıkoğlu, Demir Çelik İşletmesinin kurduğu ilkokulun zamanla bir lise oluncaya kadar çeşitli kademelerden geçtiğine işaret ettikten sonra bu lisenin çevrenin ihtiyaçları gözönüne alınarak bir sanayi lisesi olarak geliştirilmesini uygun görmektedir. Lisenin mezunları genellikle fabrikanın memurları arasına katılmakta bir kısmı da yüksek okul ve fakültelerde burslu olarak okutulmaktadır. Lisenin sanayi + ticaret lisesi haline sokulması çevrenin ihtiyaçlarını daha iyi karşılamak bakımından yararlı görülmektedir. Lise, çevrenin köylerine de hizmet ve etkilerde bulunmaktadır. 1960 - 61 öğrenim yılında lisenin 1650 öğrencisinden 135'i liseye civar köylerden gelmektedir. Bunlardan 40'ı otobüsle, 35 i ise yaya olarak okula gidip gelmekte, geri kalanı özel yerlerde veya akraba yanında kalmaktadır.

Fabrika işletmesi kurulan diğer bir okul teknik öğretim bakımından çevrede önemli bir rol oynamaktadır. Bu amaçla kurulan «İş Okulu» beş öğretim dalında eğitim vermekte olup ayrıca halk eğitimi, endüstri, ticaret, yabancı dil ve ilk öğretim kursları düzenlenerek işçilere bilgilerini genişletmek imkânı hazırlanmakta, diğer yandan da bazı kimselere de işe girebilmek için bir fırsat sağlanmaktadır.

Yazar, kültür ve aile bakımından sosyal hareketlilik örnekleri de verdikten sonra sanayileşme ve şehirleşme sonucunda Kara-

bük'te mahallî basının büyük ölçüde geliştiğini, ilkönce bir edebî derginin yayınlanmasıyla başlayan basın hayatının 1946'dan sonra çeşitli günlük gazeteler yayınlanmasıyla çevresi için etkili bir hale geldiğini belirtmekte; daha sonra Karabük'te din ve edebiyat hayatını ele almaktadır.

Eserin dördüncü bölümünde Karabük'ün belediye hizmetleri ve âmme idaresi bakımından durumu ele alınmaktadır. Sanayileşme ve şehirleşme sonucunda gelişen belediyeleşme gayretlerine işaret eden yazar Karabük ilçesinin doğuşunu ve gelişmesini şu safhalarda özetlemektedir: 1) Osmanlı İmparatorluğu zamanında Karabük Öğlebeli köyüne bağlı 13 haneli bir köy idi. 2) Ankara - Zonguldak demiryolu inşası sırasında bu mahalle istasyona yakınlığı sebebiyle istasyona adını vermiş, fakat henüz bir köye bağlı mahalle olmaktan kendini kurtaramamıştır. 3) Demir Çelik İşletmesinin kuruluşu gerçekleşince adını bu işletmeye verilmektedir: 1) Şehrin kendisiyle ilgili belediye hizmetleri 2) İlçe belediye teşkilâtına kavuşmuştur. 4) 1940 yılında Akbaş bucağı köy haline sokularak bucak merkezi Karabük'e nakledilmiş, Karabük, ilk defa 1945 sayımında 10,682 nüfuslu bir bucak olarak yer almıştır. 5) 1955'de Zonguldak iline bağlı bir ilçe haline getirilmiştir.

Karabük, genel olarak belediyecilik hizmetleri ve şehir plânlaması bakımından çok ilgi çekici bir gelişme göstermiştir. Prof. Fındıkoğlu'nun belirttiğine göre «İller Bankasının vakit vakit beliren ve ekseriya neticesiz kalan alâkasına rağmen şehir şimdiye kadar umumî bir belde plânına kavuşmuş değildir. «Mevcut mevziî bir plân belediyenin, idarenin ve ekseriya Demir - Çelik işletmesinin isteklerine göre uygulanmaktadır. Daha başlangıçta iken bir nâzım imar plânının yapılması elbette gerekli idi. Sıfırdan başlayıp 25 yıl içinde 30 binin üstüne çıkan nüfusuyla Karabük şehrinin 1980'de 100 bin nüfusa yaklaşacağı tahmin edilmektedir. Bu, şehir için bugün dahi böyle bir plânın ne derecede önem taşıdığını belirtmek için yeterdir.

Plânsız gelişmenin bazı sonuçları yazar tarafından açıklanmaktadır. Daha şimdiden belediye sınırları içinde gecekondulara rastlanması pek düşündürücüdür. Şehrin henüz fennî bir su tesisi-

satı yoktur. D.D.Y., Orman, Demir ve Çelik idareleri bu konuda belediye yardımcı olmaktadır. Kullanma suyu bu suretle karşılanmakla beraber içme suyu işi «25 yıl boyunca müzmin bir dert konusu» olmuştur. Sağlık ve diğer hizmet alanlarında da D.Ç.İ.'nin büyük payı vardır. Spor, dinlenme, köyleri kalkındırma, din, eğlence, sağlık alanlarında idarenin kurduğu çeşitli tesisler ve yaptığı yardımlar burada zikredilebilir. Konut alanında da Demir - Çelik İdaresinin büyük rolü olagelmektedir. Bu idareye büyük bir yük teşkil eylemektedir. Yazar, bunun yerine işçi yapı kooperatifçiliğinin geliştirilmesi görüşünü savunmaktadır. 200 evlik bir işçi yapı kooperatifi Karabük'te yeni bir mahalle teşkil etmektedir.

Süratle sanayileşen ve şehirleşen beldelerde görülen spekülasyon olayı Karabük'te de görülmüş ve maalesef şimdiye kadar hiçbir tedbir alınmamıştır. Yazar, bu durumu şu sözleriyle belirtmektedir: «Karabük Belediyesi hernekadar 1945'de İller Bankasına müracaatla bir şehir plânının tanzimini istemişse de plân işi gerçekleşmeden plân haberinin arsa ihtikârı yapmak isteyenler arasında yayılması iyi neticeler vermemiştir.» «...1935'de demiryolu durağı ve 1937'de D.Ç.İ. merkezi olan Karabük havzası bir düziye arsa spekülasyonu konusu olmuş, hatırlanamıyacak tarihlerden beri uyuyan bu hareketsiz bölgede birden bire şeytanî bir spekülasyon rüzgârı esmiştir. Bu sıralarda yurdun her tarafında belirgen arsa ticareti hareketi o tarihten bu yana vakit vakit sivri münhaniler göstermiş, bir taraftan hususî bir zengin zümre türemiş, öbür yandan âmme sektörü ile orta halli hususî teşebbüsün yapı teşebbüsleri engellenmiştir.»

Prof. Fındıkoğlu bu konuda devamla şöyle demektedir: «...Bundan dolayı aynı durumda bulunan bütün Türkiye belediyeleri gibi Karabük'ün malî takattan mahrum belediyesi de plândan önce mütevazî maliyesiyle bugünkü belediye sınırları içinde -ki bu, gafletler yüzünden imkânsızdır. ve fırsatlar kaçırılmıştır -ve geniş sahalari satın almaya gayret etmelidir. Öte taraftan istismar ve ihtikâr gayesiyle arsalari vaktiyle kapışanlara inşaat için belli bir müddet vermek, inşaatı girişmedikleri takdirde âmmeye maledilmelerini temin eylemek gerekir. Karabük bu son tedbirleri icap ettirecek bir durumdadır».

Yazar, bölgenin turistik imkânları üzerinde de durduktan sonra çeyrek asırlık yeni şehrin meselelerini şu dört ana grupta toplamaktadır: 1) Şehrin kendisiyle ilgili belediye hizmetleri. 2) İlçe olmak itibarıyla bir bucak ve 54 köye çevre işleri, 3) Bölge Plânlanmasıyla ilgili meseleler ve nihayet 4) mıntıka ve memleket plânmalarını bir bütün olarak sosyo-ekonomik beraberlik halinde ele almaktan çıkan problemler, Yazar, bunların hepsinin birbirinden ayrı ayrı düşünülemediği sosyolojik bir bütünü ifade ettiğini belirttiikten sonra Karabük'ün Zonguldak bölgesi içinde mütalâa edilmesi gereğine işaret ederek Karabük'ün şehirleşmesine etkide bulunan tek faktör olarak büyük sanayiinin dışında özellikle tarımda da yeni imkânların açılmasının şart bulunduğunu tebarüz ettirmektedir.

Kitabın sonunda, Karabük'le ilgili olarak ileri sürülen iki bölge plânlama teklifi iki ayrı ek halinde yer almaktadır. Bunlardan biri bir Zonguldak Milletvekilinin 1946 yılında T.B.M.M.'nde yaptığı Ereğli - Filyos - Karabük arasındaki üçgenin birarada ele alınması yolundaki konuşmadan alınmıştır. Diğeri ise Karabük ve Safranbolu'nun birarada geliştirilmesine dair tanınmış edebiyatçılarımızdan İsmail Habip Sevük'ün 1948'de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmış bir yazısıdır.

Eserin sonuna eklenen zengin bibliyografya Karabük ile doğrudan doğruya ilgili olan ve olmıyan kaynaklar olmak üzere başlıca iki ana gruptan meydana gelmiştir.

Eseri, Türkiye'de sanayileşmenin ve şehirleşmenin sonuçları, belediyecilik, şehir ve bölge plânlaması konularıyla ilgilenenlere tavsiye ederiz.

Dr. Cevat GERAY